

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.9

DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2024-9-17>**Антонюк К.І.**

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних економічних відносин,
Національний університет «Запорізька політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8568-5085>

Ситніков М.М.

доктор філософії, кандидат наук, доцент,
Національний університет «Запорізька політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7585-5359>

Шаталова А.П.

магістр,
Національний університет «Запорізька політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2226-1882>

РОЛЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС

Відносини між Україною та Європейським Союзом набувають особливого значення останніми роками. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності, зокрема електронної комерції є важливою складовою розвитку національної економіки та забезпечення соціально-економічної стійкості її макроекономічних показників. У статті проаналізовано етапи розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами-членами ЄС в політико-економічному контексті, що дозволило виявити кореляцію між зміною її кількісних обсягів та настанням певних подій, проаналізовано сучасний стан електронної торгівлі в Україні шляхом порівняння передумов та чинників її розвитку з країнами-членами ЄС, виявлено проблеми розвитку електронної комерції в Україні та запропоновано сценарії розвитку цифровізації в нашій державі.

Ключові слова: цифровізація, електронна комерція, зовнішня торгівля, євроінтеграція України, сценарії розвитку.

Antoniuk Kateryna, Sytnykov Mykola, Shatalova Anastasia
National University Zaporizhia Polytechnic

THE ROLE OF DIGITALIZATION IN THE DEVELOPMENT OF FOREIGN TRADE RELATIONS OF UKRAINE WITH EU COUNTRIES

Relations between Ukraine and the European Union have gained particular importance in recent years. The development of foreign economic activity, in particular electronic commerce, is an important component of the development of the national economy and ensuring the socio-economic stability of its macroeconomic indicators. The article analyses the stages of the development of Ukraine's foreign trade with the EU member states in the political and economic context, which made it possible to identify the correlation between the change in its quantitative volumes and the occurrence of certain events, the current state of the development of electronic trade and the use of the Internet in Ukraine and the EU member states is determined, problems of the development of e-commerce in Ukraine were identified and scenarios for the development of digitalization in our country were proposed.

Keywords: digitalization, electronic commerce, foreign trade, European integration of Ukraine, development scenarios.

Постановка проблеми. Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України на сучасному етапі визначаються ступенем успішності її адаптації до умов функціонування міжнародних економічних відносин та інтеграцією у міжнародне суспільство. На нашу думку, саме в такому контексті варто розглядати розвиток зовнішньоторговельних відносин України з її нинішніми іноземними партнерами, зокрема переорієнтацію вітчизняного експорту на спільний ринок Європейського Союзу з використанням можливостей Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та створення зони вільної торгівлі (ЗВТ). Співпраця України з Європейським

Союзом стає запорукою економічного зростання нашої економіки, тому ми активно і цілеспрямовано рухаємось в напрямку інтеграції. Однак це вимагає запровадження нових принципів і орієнтирів державного регулювання з урахуванням національних інтересів, імплементації європейських стандартів та технічних норм тощо. Постійний контроль сучасного стану розвитку зовнішньоторговельних відносин України і ЄС в умовах ЗВТ – важливе завдання з огляду на закріплення позитивних та запобігання негативних результатів, а також пошуку шляхів вирішення актуальних проблем у цій сфері. Це стає актуальнішим ще в умовах

глобального технологічного розвитку на основі діджиталізації, яка також може суттєво впливати на характер зовнішньоторговельних відносин. Така інформація є надзвичайно важливою для формування ефективної економічної співпраці та державної політики, спрямованої на забезпечення максимально повного використання можливостей, що надаються Угодою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у аналіз зовнішньоекономічних зв'язків України та Європейського союзу зробили: Вишинська Т. Л., Гайдучський П., Єрін І. В., Козак Ю. Г., Кулицький С., Підоричева І. Ю. та інші. Віддаючи належне напрацюванням українських дослідників у питаннях зовнішньоторговельної діяльності нашої держави, вважаємо, що потребують поглибленого аналізу тенденції розвитку електронної комерції України з ЄС у результаті створення Єдиного цифрового ринку, у контексті неналежного інституціонального забезпечення, низької динаміки використання інтернету в Україні та інших проблем розвитку електронної торгівлі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження передумов розвитку електронної торгівлі України з країнами-членами ЄС як перспективного напрямку розбудови зовнішньоекономічної діяльності нашої держави, вплив якого на стан торговельного балансу та якісний рівень економічного зростання лише зростає.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з найбільш значних змін, яку зараз переживає світ міжнародної торгівлі, є прогресивний розвиток та впровадження електронної комерції. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій, електронна комерція нарощує обсяги у світовому масштабі і формується як окрема галузь економіки. Це підтверджується динамікою світової роздрібною електронної торгівлі 2014–2021 рр. [1; 13], обсяг якої за цей період зріс більш ніж у 3 рази. Щорічний приріст коливається від 15,9% у 2015 р. до 29,2% в 2017 р., а в грошовому вимірі у 2021 р. порівняно з 2014 р. зріс у 4 рази та становить 5,2 млрд дол. США. Чисельність інтернет-користувачів також демонструє щороку позитивну динаміку, і за останні 10 років збільшилася більш ніж удвічі – з 2,18 млрд осіб на початок 2012 р. до 4,95 млрд осіб у 2022 р. [2; 14–16].

У сучасних умовах глобального розвитку електронної комерції дуже важливим є визначення ролі та місця України в цьому процесі та встановлення сучасного рівня та тенденцій розвитку електронної комерції в нашій державі.

На сьогоднішній день найбільш популярним та найбільш доцільним є напрямком інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС). Така думка розділяється і у працях багатьох вчених, які займаються дослідженням інтеграційних процесів, наприклад, Федоришина О. О. [3, с. 72] вважає що, характерною рисою сучасного світового розвитку країн є активізація інтеграційних процесів у світі та Європі зокрема. При цьому навіть ті країни, які не входять до складу інтеграційних об'єднань, неминуче відчують на собі їхній вплив. Після останнього розширення ЄС наша країна стала безпосереднім сусідом Євросоюзу, це відкриває нові можливості для поглиблення співпраці.

Проаналізувавши динаміку зовнішньоторговельного балансу України та географічну структуру зовніш-

ньої торгівлі, можна сказати, що великий відсоток має експортно-імпорتنі операції з країнами-членами ЄС порівняно з рештою світу. Це зумовлено взаємною лібералізацією руху товарів, яка почалась після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (далі Угода) – найбільш масштабного пакету домовленостей в історії незалежності нашої держави. З цього моменту почалось поглиблення зовнішньоторговельних відносин України з країнами-членами ЄС.

Ще до набрання чинності Угоди 3 квітня 2014 року ЄС запровадив для України режим автономних торговельних преференцій – одностороннє (з боку ЄС) скасування ввізних мит, яке стосується 94,7% від усього обсягу промислових товарів та 83,4% сільськогосподарських товарів та харчової продукції, що імпортується Євросоюзом з нашої держави. З 1 січня 2016 року розпочалося тимчасове застосування Розділу IV Угоди в частині поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (далі ПВЗВТ). Одночасно завершив свою дію режим автономних торговельних преференцій. Угода набрала чинності в повному обсязі 1 вересня 2017 року [4]. Ці та інші події зумовили зміни у структурі зовнішньоторговельного балансу України, які ми можемо відстежити на рис. 1.

Як бачимо, з початком дії ПВЗВТ зростання експорту товарів з України до ЄС відновилося і протягом 2016–2019 рр. мало в середньому щорічну динаміку 14,8%. Загалом, експорт товарів до ЄС збільшився на 59,1% у 2019 р. порівняно з 2015 р., середньорічне зростання імпорту товарів до України з ЄС становило 16,1% протягом 2016–2019 рр.

У 2014–2015 рр. відбулось суттєве зменшення імпорту та експорту, що було зумовлено загостренням військових конфліктів на сході нашої держави. Також, можна погодитись з Вишинською Т. Л., Генераловим О. В. та Севрук І. М., які зазначають, що «причинами суттєвого зменшення імпорту були зниження купівельної спроможності населення України, скорочення потреби у високотехнологічному імпорті, викликані девальваційними процесами. Серед причин скорочення експорту слід назвати зниження світових цін на сировинні товари, несприятливу кон'юнктуру світового ринку, зміну пріоритетів щодо партнерства у зовнішній торгівлі, скорочення обсягів співпраці з історично пріоритетними імпортерами, посилення вимог зовнішніх ринків щодо якості вітчизняної продукції, посилення валютного контролю за імпортними операціями» [7, с. 42].

З 2016 року відбувалось постійне зростання обсягів торгівлі товарами між ЄС та Україною і триває до 2020 року, в якому через падіння економіки та скорочення попиту на тлі світової пандемії, експорт впав на 10,9%, імпорт – на 4,9%. Натомість у 2021 році у зв'язку із різким збільшенням попиту та цін на світових ринках зростання торгівлі товарами з ЄС відновилося, причому експорт товарів в ЄС зріс значно більше, ніж імпорт з ЄС.

У 2022 році попри все, війна в Україні не загальмувала цю тенденцію, український експорт до ЄС продовжував зростати у вартості, що частково пов'язано з повною лібералізацією торгівлі, запровадженою ЄС у червні того ж року. Слід відзначити, що у 2023 році очікується зменшення частки експорту, причини цього – корекція цін на світовому ринку, сповільнення

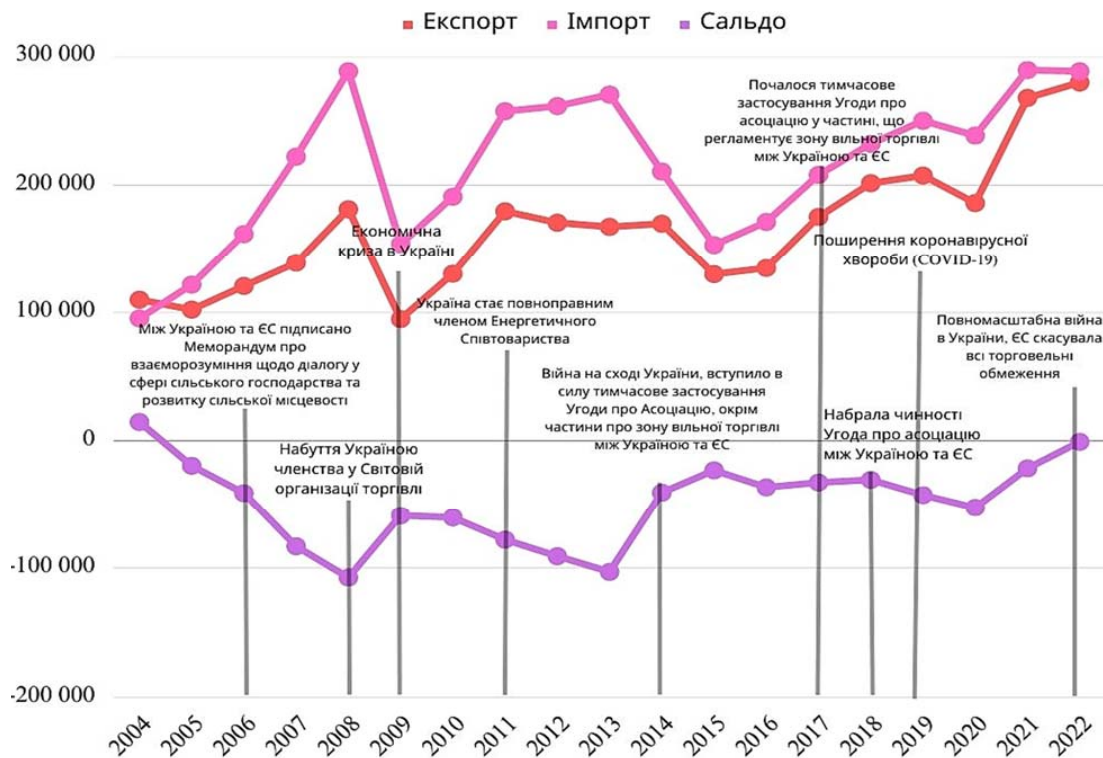

Рис. 1. Розвиток зовнішньої торгівлі України з країнами-членами ЄС в політико-економічному контексті, 2004–2022 рр., млрд дол. США

Джерело: створено авторами на основі [5; 6]

зернового коридору та одностороння заборона деяких країн ЄС імпорту українського зерна й іншої сільсько-господарської продукції [8].

Таким чином, на сьогодні завдяки Угоді про вільну торгівлю ЄС є провідним торговельним партнером України. Незважаючи на позитивні зрушення, зберігається від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу України з країнами Європи через низьку частку в експорті товарів з високою доданою вартістю. В той же час не виключаємо можливість зростання зацікавленості ЄС в стратегічній спрямованості взаємодії з Україною, яка як одна з найбільших сусідніх до ЄС держав може бути важливим партнером, який сприятиме зростанню європейського ринку, у тому числі ринку електронної торгівлі. Тому, для України важливо та необхідно формувати координовані з ЄС політики, беручи до уваги законодавства ЄС у сфері електронної комерції. Також доцільним вважаємо порівняння рівня розвитку цієї галузі в Україні та ЄС, який може суттєво впливати на можливості співробітництва в цьому напрямі.

Згідно з дослідженнями Ecommercedb від 2020 року, Україна посідає 66 місце у світовому рейтингу за величиною електронного ринку. Станом на початок 2021 року в Україні приблизно 30 млн громадян мали доступ до інтернету, що складає 68% від населення [9]. Тож доречно буде відстежити як відрізняється динаміка використання інтернету в Україні та Європейських країн (рис. 2). Так, потрібно відмітити швидкі темпи зростання інтернет-користувачів в країнах ЄС, це +2% щороку. В той час як Україна відстає, з показниками зростання тільки з 2020 року лише на 1%.

На нашу думку, це зумовлено незначним прогресом у сфері цифровізації та впровадження новітніх технологій в нашій державі.

Спираючись на досвід ЄС, можна стверджувати, що цифрові інструменти забезпечують прозорість влади та ефективніше електронне урядування, сприяють економічному зростанню, виробництву та експорту, через підвищення продуктивності існуючих індустрій та створення принципово нових сфер цифрової економіки з підвищеною доданою вартістю, що доказує динаміка електронної торгівлі Україною порівняно з ЄС (рис. 3). Як бачимо, вона також значно відстає від країн ЄС. На нашу думку, це пов'язано з низькою купівельною спроможністю українських споживачів та низьким рівнем використання інтернету, тому здійснення кроків щодо інтеграції до європейського ринку, зокрема до цифрового, матиме позитивний ефект як для національного бізнесу, так і для споживачів.

Отже, одним із пріоритетів інтеграції України до ЄС є максимальне регуляторне наближення в сфері електронної комерції до гармонізованих правил ЄС та приєднання до Єдиного цифрового ринку (ЄЦР) ЄС, що призведе до зменшення перешкод та обмежень у двосторонній торгівлі між Україною та ЄС. Станом на сьогодні залишаються нерегульованими та негармонізованими із нормами права ЄС питання, що стосуються, по-перше, закону, який Верховна Рада України ухвалила у серпні 2023 року, але який ще не набрав чинності – про укладення контрактів на поставку цифрового вмісту і цифрових послуг. По-друге, це також стосується закону про захист прав споживачів в цифровому просторі, який також Верховна Рада України

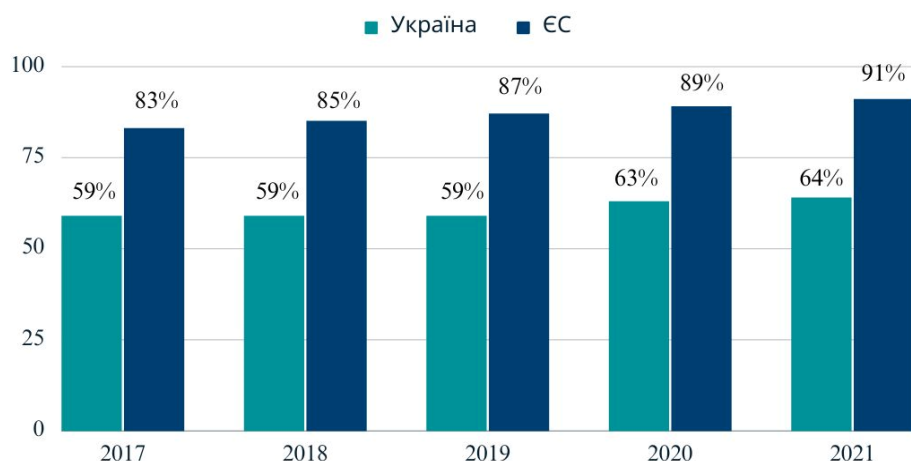

Рис. 2. Динаміка використання інтернету в Україні та ЄС протягом 2017–2021 рр., (%)

Джерело: створено авторами на основі [10]

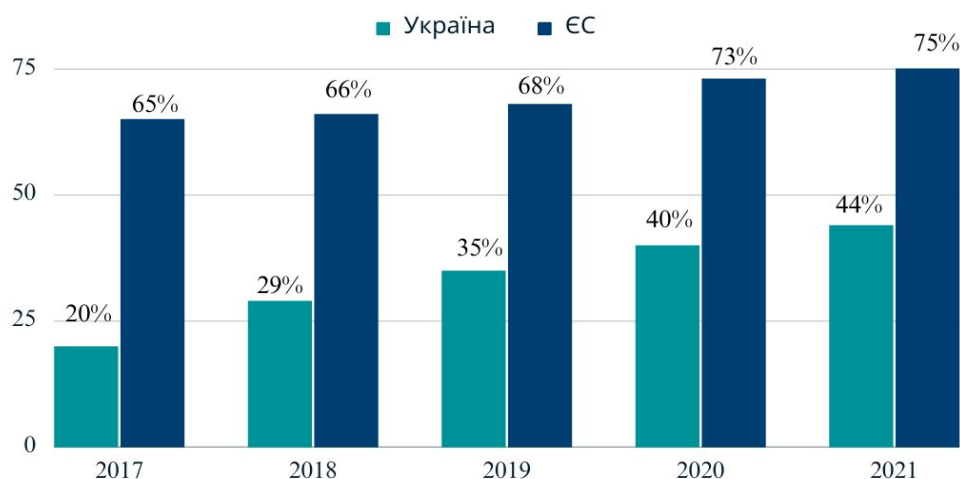

Рис. 3. Динаміка електронної торгівлі в Україні та ЄС протягом 2017–2021 рр., (%)

Джерело: створено авторами на основі [10]

ухвалила в червні 2023 року, але він ще не набрав чинності. По-третє, однією з головних проблем залишається відсутність єдиного органу, що відповідає за формування і реалізацію цілісної державної політики в сфері електронної комерції. Ігнорування цих проблем фактично призведе до відставання розвитку сфери електронної комерції України від передових світових тенденцій та неможливості її розширення (збільшення впливу, обсягів, показників), у тому числі за рахунок приєднання до ринку ЄС.

Окрім цього, Європейський Союз прийняв нові нормативно-правові акти, з метою реформування захисту прав споживачів, зокрема щодо несправедливих умов контрактів, нечесної комерційної практики зазначення ціни, а також задля зменшення антиконкурентної поведінки в галузях цифрової реклами та маркетингу. Отже, вони мають спільну мету – врегулювати цифровий простір ЄС через прості та єдині для всіх країн правила. Якщо Україна забезпечить набуття чинності цих законів та нормативно-правових актів, це призведе до зростання обсягів електронної торгівлі в просторі Європейського Союзу та матиме позитивний ефект для економіки країни.

В першу чергу, мова йде про Акт про цифрові ринки (Digital Markets Act) головна мета якого «врегулювати поведінку великих компаній в рамках європейського ринку та за його межами», а також «створити рівні умови для стимулювання інвестицій, зростання конкурентоспроможності як на єдиному європейському ринку, так і в цілому світі» [11]. Іншими словами він спрямований на те, щоб обмежити гігантів інформаційного простору та дати розвиватися меншим платформам. Як приклад можна назвати компанію Apple, яка дозволила установку сторонніх додатків на iPhone в країнах ЄС.

Також новим є Акт про цифрові послуги (Digital Services Act), його головна мета – «створити безпечний цифровий простір, де будуть захищені основні права усіх користувачів цифрових послуг» [11]. Отже, цей акт має врегулювати ситуацію із контентом, який порушує законодавство ЄС, встановити більш прозорі правила для публікації реклами та очистити інформаційний простір від дезінформації.

Таким чином, ключовою стратегією розвитку електронної комерції в Україні має стати «цифровізація», формування внутрішнього ринку інформаційно-кому-

Рис. 4. Сценарії розвитку цифровізації в Україні

Джерело: запропоновано авторами на основі [12; 13]

нікаційні технології (ІКТ) та стимулювання зростання потреб у «цифрових технологіях» у споживачів. З огляду на це, ми розробили три сценарії розвитку цифровізації в нашій країні (рис. 4), які враховують роль та силу впливу держави, перспективи розвитку ІКТ та наслідки для інноваційного й інвестиційного клімату, формування відповідного споживчого попиту та реакцію з боку кваліфікованих трудових ресурсів.

Можна сказати, що станом на сьогодні Україна перебуває між двох сценаріїв, це «Базовий» та «Повільний», оскільки, як показала динаміка електронної торгівлі та частка інтернет-користувачів, ми дуже відстаємо від країн-членів ЄС. Як зазначено вище, держава робить кроки для зближення з ЄЦР ЄС (закони про укладення контрактів на поставку цифрового вмісту і цифрових послуг, про захист прав споживачів в цифровому просторі, які ще не набрали чинності), тож треба сприяти пришвидшенню цього процесу. Також більше уваги слід приділити новим актам ЄС – про цифрові ринки та про цифрові послуги. Слід додати, що в нас зберігаються тенденції минулого (сприйняття як неперіоритетну цифровізацію економіки) та майже відсутність науково-технологічних та інформаційно-телекомунікаційних інновацій. Щоб вирішити ці проблеми ми пропонуємо: впровадження новітніх технологій на виробництві, запровадження механізмів стимулювання розробки і впровадження інновацій (збільшити державне фінансування пріоритетних інноваційних проектів, надавати пільгові кредити за рахунок державних коштів на фінансування інноваційних проектів на вітчизняних підприємствах, або розробити сприятливу політику залучення грантових коштів для розвитку цифрової інфраструктури, підвищити митні тарифи на імпортовані товари, аналоги яких виробляються в рамках реалізації в Україні інноваційних проектів). Отже, якщо ми хочемо щоб цифровізація стала ключовим драйвером зростання української економіки та добробуту громадян слід дотримуватись «Форсованого» сценарію, згідно якого розвиток цифрової економіки стає можливим завдяки цілеспрямованій державній політиці. Задля створення сприятливого

клімату для залучення в країну іноземних інвестицій пропонуємо закріплення на законодавчому рівні принципів та правил стосовно інвестиційного клімату. Щоб усунути інституційні бар'єри слід створити комплекс взаємопов'язаних завдань із адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері цифрової економіки.

Висновки. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньоторговельних зв'язків України є важливою складовою розвитку національної економіки та забезпечення соціально-економічної стійкості її макроекономічних показників. Важливим є той факт, що співпраця України з Європейським Союзом стає запорукою економічного зростання нашої економіки, тому ми активно і цілеспрямовано рухаємось в напрямку інтеграції.

Під час аналізу стану електронної комерції в Україні шляхом порівняння передумов та чинників її розвитку з країнами-членами ЄС виявлено, що Україна дуже відстає від ЄС в цьому напрямі, що зумовлено незначним прогресом у сфері цифровізації, низькою купівельною спроможністю українських споживачів та малим відсотком інтернет-користувачів.

Не менш важливою є гармонізація законодавства України, оскільки, одна з основних перешкод на шляху успішного завершення тривалого процесу адаптації законодавства України до законодавства ЄС є незадовільний стан реалізації прийнятих нормативно-правових актів, недотримання їхніх положень, а інколи і зовсім ігнорування.

Отже, цифрова розбудова України може відіграти ключову роль у прискоренні економічного і соціального розвитку країни, реалізації її економічного та інноваційного потенціалу, що вплине на різні сфери діяльності, рівень конкурентоспроможності держави на міжнародній арені та зростання ефективності українських виробників. Це доказують розроблені сценарії, при чому для досягнення максимального ефекту від цифровізації слід прагнути до «Форсованого» сценарію, згідно якого розвиток цифрової економіки стає можливим завдяки цілеспрямованій державній політиці в цій та споріднених галузях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The Statistical Portal. Веб-сайт. URL: <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales> (дата звернення: 15.10.2023).

2. Тенденції використання Інтернету у світі. Веб-сайт. URL: <https://zhuk.ua/istoriyi-ta-fakty/tendentsii-vikoristannya-internetu-u-sviti/> (дата звернення: 15.10.2023).
3. Федоришина О. О. Проблеми інтеграції України до Європейського Союзу. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1103> (дата звернення: 19.10.2023).
4. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-association> (дата звернення: 19.10.2023).
5. Державна служба статистики України. Економічна статистика: зовнішньоекономічна діяльність. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 19.10.2023).
6. Хронологія відносин України з ЄС. Вікіпедія: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Хронологія_відносин_України_з_ЄС (дата звернення: 27.10.2023).
7. Вишинська Т. Л., Генералов О. В., Севрук І. М. Сучасний стан зовнішньої торгівлі товарами в Україні. *Scientific Journal «ScienceRise»*. 2015. № 3/3(8). С. 41–45.
8. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. Урядовий портал: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/eksport-do-ies-za-poperednimy-pidsumkamy-2022-roku-zris-na-42-iuliia-svyrydenko> (дата звернення: 27.10.2023).
9. Статистика розвитку е-комерсу у найбільших регіонах світу. Веб-сайт. URL: <https://magazine.ukr-china.com/statystyka-rozvytku-e-commerce-u-najbilshyh-regionah-svitu/> (дата звернення: 27.10.2023).
10. European-E-commerce-Report-LIGHT-VERSION 2021. URL: <https://ecommerce-europe.eu/> (дата звернення: 29.10.2023).
11. Digital Services Act: як Європейський Союз створює єдиний цифровий простір. Веб-сайт. URL: https://www.oporaua.org/polit_ad/digital-services-act-iak-evropeiskii-soiuz-stvoriue-iedinii-tsifrovii-prostir-23350 (дата звернення: 29.10.2023).
12. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою. Український інститут майбутнього: веб-сайт. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> (дата звернення: 29.10.2023).
13. Shavkun I. H. et al. Exploring the experience of integrated teaching of the management core courses in a foreign language based on ICT use // *Journal of Physics: Conference Series*. IOP Publishing, 2021. Т. 1840. № 1. Р. 012046.
14. Belinska Y. et al. EU agricultural policy and its role in smoothing the sustainable development of the EU's agricultural areas. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. IOP Publishing, 2021. Т. 628. № 1. Р. 012030.
15. Пуліна Т. В. Сучасні аспекти та методи управління ризиками інноваційних проєктів в Україні. *Економіка та держава*. 2017. № 10. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/10_2017/3.pdf (дата звернення: 25.11.2023).
16. Shmygol N. et al. Model of sectoral competitiveness index by environmental component. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. IOP Publishing, 2021. Т. 628. № 1. Р. 012023.

REFERENCES

1. The Statistical Portal. Available at: <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales> (accessed 15.10.2023).
2. Internet usage trends in the world. Available at: <https://zhuk.ua/istoriyi-ta-fakty/tendentsii-vikoristannya-internetu-u-sviti/> (accessed 15.10.2023).
3. Fedoryshyn O.O. Problems of Ukraine's integration into the European Union. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1103> (accessed 19.10.2023).
4. Report on the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union. Available at: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-association> (accessed 19.10.2023).
5. State Statistics Service of Ukraine. Economic statistics: foreign economic activity. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 19.10.2023).
6. Chronology of Ukraine's relations with the EU. Wikipedia: Website. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Chronology_of_Ukraine_with_EU_Relations (accessed 27.10.2023).
7. Vyshinska T. L., Generalov O. V., Sevruk I. M. (2015). Current state of foreign trade in goods in Ukraine. *Scientific Journal «ScienceRise»*. No. 3/3(8). P. 41–45.
8. The single web portal of executive authorities of Ukraine. Government Portal. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/eksport-do-ies-za-poperednimy-pidsumkamy-2022-roku-zris-na-42-iuliia-svyrydenko> (accessed 27.10.2023).
9. Statistics of the development of e-commerce in the largest regions of the world. Available at: <https://magazine.ukr-china.com/statystyka-rozvytku-e-commerce-u-najbilshyh-regionah-svitu/> (accessed 27.10.2023).
10. European-E-commerce-Report-LIGHT-VERSION 2021. Available at: <https://ecommerce-europe.eu/> (accessed 29.10.2023).
11. Digital Services Act: how the European Union is creating a single digital space. Available at: https://www.oporaua.org/polit_ad/digital-services-act-iak-evropeiskii-soiuz-stvoriue-iedinii-tsifrovii-prostir-23350 (accessed 29.10.2023).
12. Ukraine 2030E is a country with a developed digital economy. Ukrainian Institute of the Future. Available at: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-foroventoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> (accessed 29.10.2023).
13. Shavkun, I. H., Dybchynska, Y. S., Yudina, O. V., Bukharina, L. M., Shmygol, N. M., & Shmygol, Y. I. (2021, March). Exploring the experience of integrated teaching of the management core courses in a foreign language based on ICT use. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1840, No. 1, p. 012046). IOP Publishing.
14. Belinska, Y., Matvejciuk, L., Shmygol, N., Pulina, T., & Antoniuk, D. (2021). EU agricultural policy and its role in smoothing the sustainable development of the EU's agricultural areas. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 628, No. 1, p. 012030). IOP Publishing.
15. Pulina T. V. (2017). Modern aspects and methods of risk management of innovative projects in Ukraine. *Economy and the state*. No. 10. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/10_2017/3.pdf (accessed 25.11.2023).
16. Shmygol, N., Solovyov, O., Kasianok, M., Cherniavska, O., & Pawliszczy, D. (2021). Model of sectoral competitiveness index by environmental component. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 628, No. 1, p. 012023). IOP Publishing.